

Naturvårdsenheten
Trine Haugset
0155-26 40 00

Datum

2010-12-15

Dnr

511-10268-2004

Skötselplan för naturreservatet Stora Bergö

Lilla Bergö fotograferad från Stora Bergö

Foto: Trine Haugset

Postadress

611 86 NYKÖPING

Besöksadress

Stora torget 13

Telefon

0155 26 40 00 växel

Telefax

0155 - 26 46 80

E-post

sodermanland@lansstyrelsen.se

Organisationsnr

202100-2262

Postgiro

35174-2

Bankgiro

5051-8653

Internet

www.lansstyrelsen.se/sodermanland

Innehåll

<i>BESKRIVNINGSDDEL</i>	3
1. Syfte med naturreservatet	3
2. Uppgifter om naturreservatet	3
3. Beskrivning av området	4
3.1 Naturgeografiska förhållanden	4
3.2 Historisk och nuvarande markanvändning	4
3.3 Biologiska bevarandevärden	6
3.4 Kulturhistoriska värden	8
3.6 Slitage och störningskänslighet	9
<i>PLANDEL</i>	9
1. Naturreservatets skötsel.....	9
2. Skötselområden med bevarandemål och åtgärder.....	9
2.1 Generella riktlinjer och åtgärder.....	9
2.2 Skötselområde 1: Land (totalt 18,9 ha)	9
2.3 Skötselområde 2: Vatten (98,1 ha).....	10
3. Friluftsliv	10
4. Jakt och fiske.....	10
5. Uppföljning och tillsyn.....	10
5.1 Uppföljning av skötselåtgärder	10
5.2 Uppföljning av bevarandemål	11
5.3 Tillsyn	11
5.4 Kostnader och finansiering.....	11
6. Sammanfattning och prioritering av skötselåtgärder	11
7. Referenser	11
<i>Bilagor</i>	12

BESKRIVNINGSDDEL

1. Syfte med naturreservatet

Syftet med naturreservatet är att;

- skydda en naturskogsklädd skärgårdsö med barrskog samt omkringliggande vattenområde av stor betydelse för framförallt fågellivet.
- strukturer som gamla träd och död ved ska förekomma i för livsmiljöerna gynnsamt tillstånd.
- typiska växt- och djursamhällen inom området ska ha gynnsamt tillstånd.
- bevara ett för friluftslivet värdefullt naturområde.

Syftet skall nås genom att

- huvuddelen av reservatet tillåts att utvecklas fritt genom intern dynamik.

2. Uppgifter om naturreservatet

Län	Södermanland
Kommun	Nyköping
Socken	Bälinge
ID-punkt	x = 6514950, y = 639050
Areal	117,0 ha, varav land 18,9 ha

Uppskattade arealer av naturtyper:

- Skogsmark	ca 18,9 ha, varav 8,4 ha produktiv
Tallskog	ca 4,7 ha
Barrblandskog	ca 2,9 ha
Lövsumpskog	ca 0,8 ha
- Övrigt	
(berg/skogsimpediment)	ca 10,5 ha
- Hav	ca 98,1 ha
- TOTALT	ca 117,0 ha

Prioriterade bevarandevärden

- Naturtyper	Hällmarkstallskog, barrblandskog
- Strukturer (landskapselement)	Gamla grova tallar, död ved
- Växt- och djursamhällen	Svampar, fåglar
- Friluftsliv	Bad- och båtliv

Naturgeografisk region	Nr 25a, Svealands sprickdalslandskap, Östersjökusten med skärgårdar
-------------------------------	---

Datum

Dnr

2010-12-15

511-10268-2004

Kulturgeografisk region**Skärgården**

3. Beskrivning av området

3.1 Naturgeografiska förhållanden

Naturreservatet, som tillhör innerskärgården, består av en grupp öar på totalt 18,9 hektar, varav Stora Bergö är den största med 16 hektar. Området ligger strax utanför Studsvik/Horsvik och gränsar i norr till havsfjärden Tvären. Som namnet anger domineras Stora Bergö av ett större bergsmassiv som högst 29 meter över havsytan och med utlöpare både mot söder och norr. Bergrunden består huvudsakligen av gnejsgraniter vilket är typiskt för skärgårdsöarna. I södra delen finns ett sydvänt stupande berg med många hyllor.

3.2 Historisk och nuvarande markanvändning

Stora Bergö har tidigare tillhört Hånö säteri i Bälinge socken. I Bälinge socken finns fornlämningar som till exempel ensamliggande stensättningar från bronsåldern och äldre järnåldern samt gravfält från yngre järnåldern. Fornlämningarna visar på att det funnits bosättningar under förhistorisk tid.

En stor del av jordbruksmarken i Bälinge socken ligger dock under 5-meters nivå, vilket innebär att den förhållandevis sent har kunnat tas i anspråk som åker. Däremot fanns stora arealer strandängar för bete och fodertäkt, något som lockade bönderna under järnåldern att bosätta sig i området. På den sydvästra delen av Stora Bergö finns en fornlämning (Raä 120, Bälinge socken), som utgörs av en rund stensättning, vilket visar att ön begagnades av människor för åtminstone 1000 år sedan (se markering på beslutskartan). På Lilla Bergö finns en fyr, som används än idag, och på den södra ön av Kuggholmarna finns ett stångmärke för sjöfarten.

Den Sörmländska skärgården och större delen av kusten har sedan medeltiden och in på 1900-talet varit delad mellan olika gods. Några självägande bönder fanns inte, utan bara arrendebönder och torpare. Fisket och lotsverksamhet var viktiga sysselsättningar, förutom jordbrukande för husbehov. Öarna användes till fodertäkt och bete. Fisket kom i huvudsak att bedrivas av godsens anställda fiskare och fiskedrängar för godsens behov och för avsalu.

Stora Bergö ägdes av Hånö säteri, som är byggd på 1600-talet. Hånö har ägt stora delar av kusten och skärgården, bland annat vid Studsvik/Horsvik och öarna utanför.

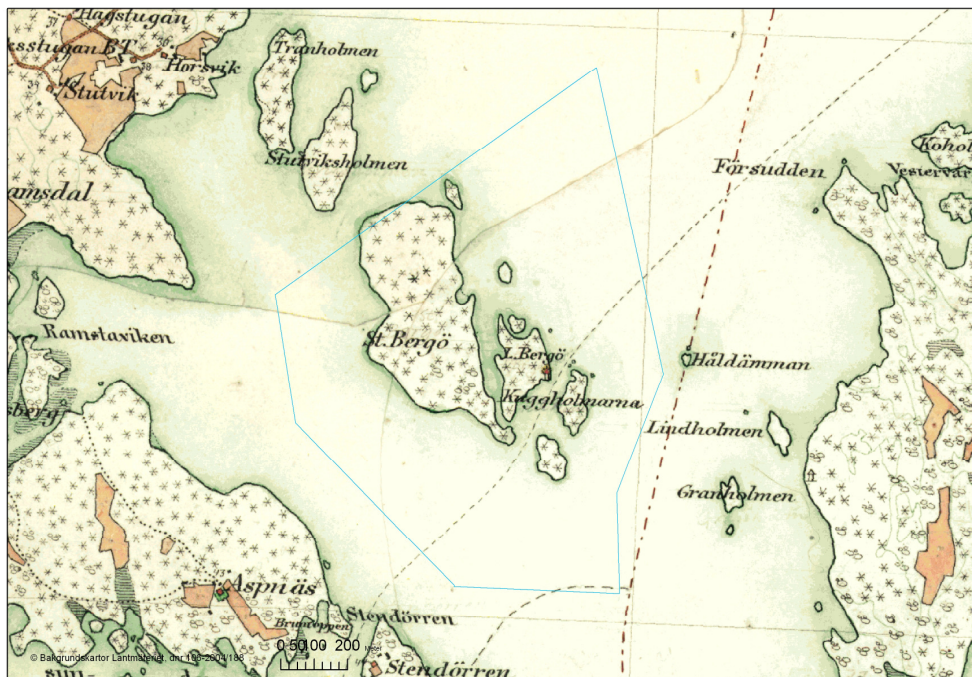
Av den Häradsekonomiska kartan (fig 1) från det förra sekelskiftet framgår att Stora Bergö var en trädbevuxen ö, markerad med "stjärnor", vilket innebär barrträd, och något lövbeskogad i söder, markerat med "runda cirklar".

Datum

Dnr

2010-12-15

511-10268-2004

Figur 1. Utsnitt ur häradskartan från förra sekelskiftet.

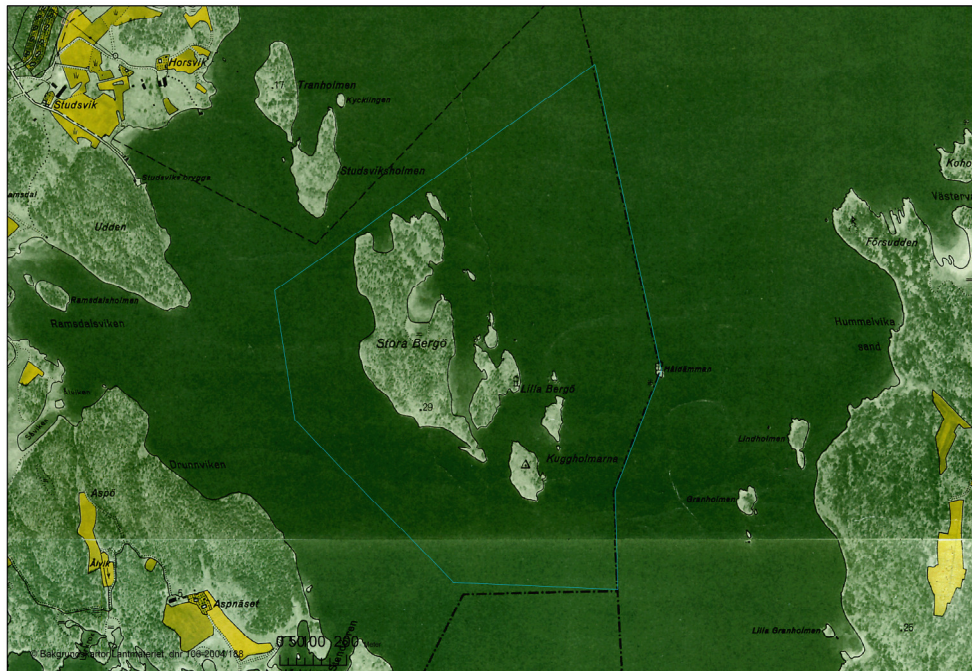

Fig 2. Utsnitt från äldre ekonomiska kartbladet (från 1950-talet).

1950-talets äldre ekonomiska kartblad (fig 2) visar att markerna redan hade börjat växa igen, trots att de fortfarande betades. Av kartan framgår det att markerna är relativt tätt bevuxna av

Datum

Dnr

2010-12-15

511-10268-2004

skog, men vissa delar är fortfarande öppna, bland annat i den sydvästra delen av ön. Den nordöstligaste udden av Lilla Bergön är också relativt öppen liksom Kuggholmarna, delvis på grund av att de består av berg.

Stora Bergö ska ha nyttjats till betesdrift av torparna på Horsvik. I Stefan Höglins rapport *Förslag till skötselplan för kulturreseptatet Horsvik* skriver han att "Ända fram till 1960-talet rodde man emellertid också ut djur till näraliggande kobbar och öar".

Enligt en muntlig uppgift skördades hö på Stora Bergö i mitten/slutet av 1800-talet. Sedan betades Stora Bergö av djur tillhörande torparna vid Horsvik ända in på 1980-talet, fram till dess att ön blev fågelskyddad. Bland annat berättas (omkring 1940/-50-talet) att en ko leddes ner i vattnet, varefter de övriga korna följde efter, och så rodde man över till ön. För övrigt rodde frun på Horsvik över och mjölkade. Mjölken gavs främst till kalvar för att göda dem. Rörande fårbetet så återges det att när det var dags att skilja tackorna och baggarna skeppades några över för att beta på ön hela säsongen ut. Totalt gick det 3-4 kor samt ett 10-tal får på ön.

Idag ägs Stora Bergö av Studsvik Nuclear AB. Betesmarken har i stort sett helt vuxit igen till skog, dels med naturskogskaraktär, med vissa öppnare partier. Skogsbruk har endast bedrivits i mycket liten omfattning på ön, vilket de många gamla tallarna vittnar om. Troligtvis har man tagit ut enstaka träd. I norr finns dock en del spridda spår efter tidigare avverkning.

Norr om naturreservatet är Studviksanläggningen belägen, vilken etablerades under 1950-talet. Industriområdet är på tre sidor omgivet av obebyggd skogsmark samt i öster av havsfjärden Tvären. Närmaste bostäder finns söder och sydväst om industriområdet på ett avstånd av ca 300 m från områdets yttre gräns.

3.3 Biologiska bevarandevärden

Skogsmark

På Stora Bergö finns numera en utpräglad naturskogsmiljö med hållmarkstallskog och barrblandskog. Gamla tallar med pansarbark och spärrgreniga kronor avlöser döda och förvridna torrfuror och tallågor som ger goda livsmiljöer för olika insektsarter. Skogen har en ålder på cirka 120 år, men många av träden är betydligt äldre. På norra delen av ön står en gammal tall med en stambredd på cirka en meter. Hållmarkstallskogen utmärker sig med tjocka, välutvecklade mattor av renlavar. I partier finns det gott om död tall, både stående och liggande.

Flera sprickdalar genomkorsar Stora Bergö där man finner en lövrik barrnaturskog med mycket grova och högresta barrträd samt inblandning av en del björk. Grova lågor och högstubbar av gran förekommer allmänt. I markskiktet kan beskådas bl.a. blåsippa, svart trolldruva, rödblåra och kranshakmossa. På ön växer också smärre exemplar av ask, rönn, säl, lind, oxel, nyponros, en, måbär och slånbar. Ett medelålders klibbalbestånd har växt upp på tidigare öppen mark i viken på östra delen av ön. Längs stränderna finns en del gammal klibbal. Stora Bergö har ett relativt utsatt läge då ön är omgiven av stora fjärdar där vindpåverkan med viss uttorkningseffekt kan bidra till att en del fuktberoende arter har svårt att etablera sig.

Datum

Dnr

2010-12-15

511-10268-2004

Marina miljöer

Det finns idag begränsat med information om den marina miljön kring Stora Bergö, men visst underlag finns att tillgå. Beredningssekretariatet på Länsstyrelsen har genomfört en klassning av vattnets ekologiska status i skärgården (se VISS och Vattenkartan.se). Målet är att alla vatten ska ha god status senast år 2015 och att vattenkvaliteten inte får försämrats. Enligt vattendirektivets ekologiska statusklassning har vattnet kring Stora Bergö måttlig status. Detta beror på de höga halterna av närsalter och växtplankton vilka båda klassas till måttlig status. Bottenfaunan klassas till god status och makroalgerna på östsidan om ön till hög status.

Den ostvända grunda viken på Stora Bergös östra sida bedöms ha relativt höga naturvärden vilket indikeras av dess rikliga växtlighet. Viken har ett mynningsdjup på 2 m. Det grundar snabbt upp och den inre delen är mycket grund (< 0,5 m). Växtligheten är riklig (sudare, borstnate, ålnate, blåstång och sköldmöja) med mycket påväxtalger och den inre delen av viken är vasstäckt.

Vitmärslan (*Monoporeia affinis*), som bedöms vara mycket känslig för föroreningar, har återfunnits inom reservatet. Vitmärslor, och särskilt deras egg och embryon, är känsliga för syrgasbrist och miljögifter vilket gör att de därför används för att bedöma miljöstillståndet i havsmiljön. I hela Tvärenområdet återfinns stora mängder av denna art. Detta är, enligt ramdirektivet för vatten, den största bidragande orsaken till att kvalitetsfaktorn "bottenfauna" i området klassas som god. En studie från 2006 visade på att vitmärslan ökat sin dominans i området jämfört med undersökningar i tidsperioden 1957-1962.

Flora och fauna

Elva signalarter, varav en rödlistad (gränstickan), har hittats på Stora Bergö, se tabell 1. Övriga öar har inte inventerats. Den mest karakteristiska signalarten är tallticka, som förekommer rikligt i den gamla tallskogen som dominerar på ön. Arten växer på stammen av tallträd som har en ålder på över cirka 150 år. En tallticka kan bli mycket gammal, minst 50 år.

Gränsticka
Foto:
Trine Haugset

Datum

Dnr

2010-12-15

511-10268-2004

Grovticka växer vid basen av gamla tallar och är en art som är mer ovanlig på ön. Två exemplar av den rödlistade gränstickan har hittats på gamla lågor av gran i en lite fuktigare och mer skyddad del av skogen. Arten är ovanlig i länet och signalerar gammal, föga rörd barrskog. Gammelgranslaven, som signalerar skog med hög luftfuktighet, hittades i stora mängder i samma skogsparti. Blåmossan är vanlig på Stora Bergö och bildar stora kuddar. Arten signalerar skoglig kontinuitet. Ju större kuddar, ju längre kontinuitet. Blåmossa har dock ett lägre signalvärde vid kusten än i inlandet. Spår efter signalarten granbarkgnagare har påträffats i området. Granbarkgnagarens larver lever i barken på mycket gamla granar.

En del hävdgynnade växter har hittats som indikerar att det tidigare fanns betesdjur på ön; blåsuga, stor blålocka, brudbröd, knägräs, vanlig gulmåra, vanlig bockrot, gullviva, slån och svinrot. Bland några mindre allmänna/tämligen allmänna arter som har hittats på ön kan nämnas gaffelbräken, mörk snårstarr, klilav, hässlebrodd och kungsmynta.

Tabell 1. Rödlistade arter och signalarter registrerade i objektet. Notera att tabellen bygger på inventeringarna som finns i källförteckningen. Rödlistekategori följer Gärdenfors, U. (ed.) 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala. (NT) = missgynnad. (S) = signalart enligt Skogsstyrelsen.

Svenskt namn	Latinskt namn	Rödlistad/ Signalart/	Naturtyp/ substrat	Notering (förekomst, lokal m m)
Kärlväxter				
Blåsippa	<i>Hepatica nobilis</i>	S	Gammal barrskog	Vanlig i ett skogsbestånd
Lind	<i>Tilia cordata</i>	S	Barnnaturskog	1 exemplar
Trolldruva	<i>Actea spicata</i>	S	Fuktig blandskog	Spridd
Mossor				
Blåmossa	<i>Leucobryum glaucum</i>	S	Gammal barrskog	Vanlig
Skogshakhossa	<i>Rhytidiadelphus subpinnatus</i>	S	Fuktig blandskog	
Svampar				
Grovticka	<i>Phellinus schweinitzii</i>	S	Hällmarkstallskog	1 exemplar
Gränsticka	<i>Phellinus nigrolimitatus</i>	NT/S	Gammal barrskog	2 exemplar
Tallticka	<i>Phellinus pini</i>	S	Gammal barrskog	Vanlig
Krusbärskrämla	<i>Russula queletii</i>	S	Fuktig blandskog	
Lavar				
Gammelgranslav	<i>Lecanactis abietina</i>	S	Gammal granskog	Vanlig i ett skogsbestånd
Skalbaggar				
Granbarkgnagare	<i>Microbegma ematginata</i>	S	Gammal gran	Gnaghål i ett träd

3.4 Kulturhistoriska värden

De kulturhistoriska värdena består bland annat i det kulturlandskap som fortfarande skymtar fram i form av en äldre betad innerskärgårdsö. Ön präglas av ett igenväxande landskap, som fram till 1980-talet betades av djur från Horsvik.

På ön finns en registrerad fornlämning, se avsnitt 3:2.

Datum

Dnr

2010-12-15

511-10268-2004

3.5 Värden för friluftsliv

Naturreseptatet ligger inom en del av Södermanlands skärgård som bedömts vara av riksintresse för friluftslivet. Många båtar passerar genom resevatet på farleden mellan Stendörren och Sävsundet, och vissa lägger till för sol och bad och även övernattning.

Möjligheten till att gå i land på Stora Bergö begränsas av fågelskyddsområdet. Det finns dock möjlighet att lägga till med båt på södra spetsen av ön hela året. På övriga öar finns inga restriktioner om ilandstigning så här får man vistas hela året. Terrängen på Stora Bergö är kuperad och delvis svårtillgänglig.

3.6 Slitage och störningskänslighet

På grund av störningskänsliga fåglar får man inte gå in i fågelskyddsområdet på Stora Bergö under häckningsperioden (1 februari – 15 augusti). I övrigt bedömer Länsstyrelsen att det inte finns någon större risk för att slitage från vanliga besökare ska påverka naturreseptatet negativt.

PLANDEL

1. Naturreseptatets skötsel

Naturreseptatet består av två skötselområden, se skötselplanekartan, bilaga 2.1.

2. Skötselområden med bevarandemål och åtgärder

2.1 Generella riktlinjer och åtgärder

Åtgärder för arter och naturtyper som kommer att omfattas av åtgärdsprogram för hotade arter, fastställda av Naturvårdsverket, ska utföras i enlighet med programmet då det berör området, i den utsträckning det är förenligt med skötselplanen och beslutet.

2.2 Skötselområde 1: Land (totalt 18,9 ha)

Beskrivning

Skötselområdet omfattar all landareal. Tallsbogen räknas vara stabil och återväxten är säkrad då det finns gott om ung och medelålders tall även om de flesta träden är äldre. Granen ser endast ut att trivas i refugiemiljöerna på bördigare mark och ser inte ut att sprida sig i någon större utsträckning. Förekomsten av döda träd, både tall och gran, är stor. Många av lågorna och högstubbarna är en delvis nedbrutna eller mycket nedbrutna. Vissa av de skyddsvärda tallarna är i behov av frihuggning.

Bevarandemål

Landarealen ska vara cirka 18,9 hektar. Området ska domineras av olikåldrig tallskog och barrblandskog där naturliga processer som åldrande och avdöende leder till att död ved finns i olika grovlekar och nedbrytningsgrader. Skogen ska bibehålla samt utveckla de naturvärden som finns knutna till de gamla träden och den döda veden.

Skötselåtgärder

Området ska utveckla sina naturskogskvaliteter genom att i stort sätt lämnas för fri utveckling. Friställning av gamla eller grova tallar bör dock ske för en del av de träd som står i tät skog där

Datum

Dnr

2010-12-15

511-10268-2004

andra träd växer upp i deras kronor. De träd som har avverkats/skadats ska lämnas på plats. Fornlämningen ska hållas fri från igenväxningsvegetation.

2.3 Skötselområde 2: Vatten (98,1 ha)

Beskrivning

Skötselområdet omfattar allt vatten. Det finns en värdefull bottenfauna i området, med bland annat stora mängder vitmärla, och även en god förekomst av makroalger. Vad gäller områdets höga halter av närsalter och växtplankton är detta inget som kan styras eller regleras genom reservatsbestämmelserna. Enligt EU:s ramdirektiv för vatten är dock målet att vattnet ska ha en god ekologisk status senast år 2015 och att vattenkvaliteten inte får försämrats. Vattenkvaliteten har naturligtvis stor betydelse för vilka arter som kan leva där.

Bevarandemål

Arealen ska vara cirka 98,1 hektar. Den ekologiska statusen för bottenfaunan och makroalgerna ska förbättras eller bestå. De grunda miljöerna ska bevaras.

Skötselåtgärder

Ytterligare inventeringar bör genomföras för att förbättra kännedomen om bl.a. bottenfaunan, förekomsten av makroalger och vikarnas betydelse som lekområden för fisk. Detta kan ge Länsstyrelsen ett bättre underlag för att genomföra skötselåtgärder i vattenmiljön samt för uppföljningsarbetet. En konkret skötselåtgärd kan t.ex. vara att ta bort vass i den grunda viken på östra sidan av Stora Bergö, men andra typer av åtgärder kan också bli aktuella.

3. Friluftsliv

Beskrivning

Det går att lägga till med båt hela året på södra spetsen av Stora Bergö, samt vid småöarna. Efter att fågelskyddet har upphört för säsongen finns det bra platser att lägga till vid på norra delen av Stora Bergö.

Bevarandemål

Området ska skyltas för att göras välkomnande för besökande. Några anläggningar eller anordningar för friluftslivet är inte planerade inom reservatet utan besök får ske utifrån de naturliga förutsättningar som finns.

Skötselåtgärder

Uppsättning och underhåll av informationstavlor, för placering se skötselplanekartan.

4. Jakt och fiske

Beskrivning

Jakt och fiske regleras inte i reservatsbeslutet.

5. Uppföljning och tillsyn

5.1 Uppföljning av skötselåtgärder

Entreprenörer ansvarar för dokumentation av vilka åtgärder som genomförts och när de genomförts.

Skötseln av naturreservatet ska ske på ett sådant sätt att önskat resultat uppnås till lägsta möjliga kostnad. Effekterna av utförda skötselinsatser måste därför alltid följas upp. Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av genomförda skötselåtgärder sker i slutet på varje år, de år då åtgärder genomförts. Uppföljningen ska sedan ligga till grund för eventuell omprövning av föreskrifter och skötselplan.

5.2 Uppföljning av bevarandemål

Ett tredje styrande dokument för naturreservatet Stora Bergö ska tas fram. Dokumentet är en uppföljningsplan där bevarandemålen konkretiseras i målindikatorer. Uppföljningen av havsmiljön ska samordnas med vattenförvaltningen.

5.3 Tillsyn

Länsstyrelsen ansvarar för att tillsyn av föreskrifterna för naturreservatet efterlevs. Tillsyn ska ske av tillsynsman/naturvårdsvakt som utses av Länsstyrelsen.

5.4 Kostnader och finansiering

Skötselåtgärder bekostas av förvaltaren. Uppföljningen bekostas av Naturvårdsverkets anslag för uppföljning.

6. Sammanfattning och prioritering av skötselåtgärder

Skötselåtgärd	När	Var (skötselområde)	Prioritet
Frihuggning av skyddsvärda tallar	Snarast, sedan vid behov	1: Tallskog	1
Ev. skötselåtgärder i vattnet	Vid behov	2: Vattnet	1
Sätta upp informationstavlor	Inom en femårsperiod	Se skötselplane-kartan	1
Uppföljning av skötselåtgärder	Efter åtgärd	Hela reservatet	1
Uppföljning av bevarandemål	Tavlor varje år. Övriga mål vart 12/24:e år.	Hela reservatet	1

7. Referenser

Firma Stefan Höglin och Svala. *Förslag till skötselplan för kulturresevatet Horsvik*. 2003.
Gärdenfors, U. ed. *ArtDatabanken, SLU, Uppsala. Rödlstade arter i Sverige 2005. Ekonomiska kartan*. Kartlagt på 1950-talet.
Häradskarta. Kartlagd åren 1898-99.
Lantmäterimyndigheten Södermanlands län. *Fastighetsutredning, naturreservatet Stora Bergö*. 2009.
Länsstyrelsen i Södermanlands län. *Artnoterings från fältbesök 27 augusti 2009*. Hans Rydberg och Trine Haugset.
Länsstyrelsen i Södermanlands län. *Kartering av mjukbottenfauna i Södermanlands läns kustområde 2006, en bedömning av tillståndet i havet*. Rapport Nr 2007:04.
Länsstyrelsen i Södermanlands län. *Översiktsinventering av grunda havsvikar i Sörmlands län 2002*. Rapport Nr 2002:4.
Länsstyrelsen i Södermanlands län. *Sörmlands natur, Naturvårdsplan*. Objekt nr 80-176 (klass I). 1991.

Datum

Dnr

2010-12-15

511-10268-2004

Nordiska ministerrådet. *Naturgeografisk regionindelning av Norden*. NU-serien B 1977:34.
Riksantikvarieämbetet. Ättebackar och ödegården – de äldre lantmäterikartorna i kulturmiljövården. 1991.
Sörmlandsbygden 1988:2.

Webbplatser:

www.viss.lst.se (Ansvariga för data är Beredningssekretariatet Södermanlands län)

www.vattenkartan.se

Bilagor

2.1 Skötselområdeskarta